

ciële en off-off schouwburgen de naam van Crommelynck niet meer verschijnen.

Dat een vierdangfiguur als Michel de Ghelderode het blijkbaar wel doet, maakt deze overweging nog pijnlijker en op zijn minst vreemdend.

In het begin van dit jaar werd te Brussel in het Paleis voor Schone Kunsten een internationaal colloquium gehouden rond het thema *Fernand Crommelynck op de scène*. Behalve een tentoonstelling en een aantal referaten door een hele reeks buitenlandse specialisten, was er ook een debat georganiseerd over de actualiteit van Fernand Crommelynck. Drie Franstaligen, Jacques De Decker, Paul Anrieu en Henri Ronse, de Fransschrijvende Vlaming Paul Willems en een Vlaming (ondergetekende) maakten deel uit van het panel.

Maar eerst nog dit: ik heb nooit begrepen waarom internationale colloquia moeten verlopen in een sfeer van pedante ernst, wetenschappelijk verantwoorde schoolmeesterachtigheid, en vooral gekenmerkt worden door een totaal gebrek aan humor. In alle stukken van Crommelynck klinkt een luide schaterlach, viert de zwarte, levensnoodzakelijke humor hoogtij. Wie Crommelynck ooit ontmoette, vergeet nooit die sprankelende ogen, die sardonische lach. En bedenkt dat deze man zich zeer onbehaaglijk zou gevoeld hebben in die Madame Tussaud-achtige forums.

Dat in tegenstelling met het Franse taalgebied Crommelynck niet meer aan bod komt in de Nederlanden heeft verschillende oorzaken. (En er mag meteen bijgevoegd worden dat hij nog slechts sporadisch gespeeld wordt in een of ander Oosteupees land.)

Een belangrijke oorzaak is dat de hoofdpersonages in Crommelyncks stukken figuren zijn waarvan wij de heilige overtuiging, de vervoering, de bezetenheid, de passie tot aan de waanzin, tot in het absurde, het streven naar perfectie, naar zuiverheid niet meer aanvaarden. Alleszins toch niet in het kader en het gegeven waarin de auteur die personen plaatst. En niet op een scène. Verpakt in een of andere historische context lijkt dit nog te slikken. Of in een film.

Bovendien heeft het theater van Crommelynck een uitgesproken seksueel en erotisch karakter. En dat was tot voor kort in het Nederlandse taalgebied een "ietwat moeilijk te benaderen aspect van het menselijk gegeven" (sic). In 1967 moest regisseur Paul Anrieu zich nog verantwoorden én voor de raad van beheer van het NTG én voor de

politiecommissaris omdat een van de hoofdpersonages in *Le Cocu Magnifique* op een gegeven ogenblik haar borst liet zien.

Maar een tweede oorzaak die onverbrekkelijk verbonden is met de eerste, is het taalgebruik van Fernand Crommelynck. De Franstalige regisseur Henri Ronse stelde tijdens het panelgesprek dat de hoofdpersonen in Crommelyncks "tragi-comédies" een "langage exalté" gebruiken waarvan hij de kracht, poëzie en dramatische geladenheid roemde. Terecht. Maar het is precies dat woordgebruik dat een hertaling van Crommelyncks stukken zo aartsmoeilijk maakt. Zijn stukken lijken ontstaan in een sfeer van spontane creativiteit, een wervende storm van situaties en woorden die in één geut op papier en op de scène worden gesmeten.

Neem je enige afstand, dan merk je al vlug hoe precies, subtiel en geraffineerd Crommelynck de taal hanteert. Hoe Frans en hoe Vlaams hij is. In een van de zeldzame beschouwingen die onlangs in het Nederlands over Crommelynck gepubliceerd werden, noteert Roger Vandenbrande (*K&Cmagazine* 03/87): 'Hoewel *Chaud et Froid* ooit in een versie van Hugo Claus

werd opgevoerd, heb ik nog geen Crommelynck in het Nederlands zien spelen en ik ben benieuwd wat er dan zou gebeuren met die spanning tussen de Franse taal en die Vlaamse muziek. Juist gespeeld, moet een stuk van Crommelynck als een vuistslag aankomen, want zelden wordt op de planken een dergelijk paroxisme bereikt".

Men heeft tijdens het colloquium te Brussel verwezen naar het expressionisme en Crommelynck hiermee voortdurend in verband gebracht. Het zou misschien eens nuttig kunnen zijn na te gaan in hoeverre het paroxisme bij Crommelynck niet meer affiniteit heeft met het surrealisme.

En dan kun je opnieuw maar vaststellen dat ook het surrealisme in grote mate aan Vlaanderen en Nederland is voorbijgegaan.

Crommelynck door een Vlaams gezelschap? Zeer graag. Het is een auteur van wereldformaat. Ik ken een regisseur die zijn tanden zet in de meest gecompliceerde en hermetische stukken. Hij loopt al twintig jaar rond met de idee (obsessie?) om een Crommelynck te monteren. Vreemd.

Mark Hermans

De Munt Brussel

Macbeth

Eerst is er het Muntorkest, dat deze partituur van Verdi met bijzonder veel zin voor de mooie samenklank uitvoert. De koperblazers hebben zelden zo homogeen en zo warm geklonken.

Dan is er Franz Grundheber, die van de titelrol een boeiende vertolking weggeeft. Hij gaat het grote volume uit de weg, en zoekt gevoelsstemmingen uit te drukken door de stem in het mezza-voce telkens een andere kleur te geven. De onzekerheid en de angst worden zo met de stemmiddelen uitgedrukt. Voortreffelijk.

Dan is er de dirigent, die bijzonder attent de zangers volgt, en aan het Muntorkest talloze nuances ontlokt, zodat de partituur van Verdi uitstijgt boven haar dienende, begeleidende functie.

En dan is er het koor, dat bijzonder vol en krachtig klinkt. Gunter Wagner mag deze keer meer dan tevreden zijn over het behaalde resultaat.

En dan.

Macbeth (De Munt)

